

Довжук Ігор Володимирович

доктор історичних наук, професор,

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди

ХУДОЖНИКИ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ХРУЩОВСЬКОЇ «ВІДЛИГИ»

Митці України, передусім графіки, живописці й архітектори, розпочали пошуки нових форм в образотворчому мистецтві. Тут вважаємо за необхідне проаналізувати передусім таке мистецьке явище, як українська графіка, розквіт якої стався саме наприкінці 50-х – на початку 60-х рр. ХХ ст. Саме в цей час розпочалася діяльність цілої плеяди молодих українських митців: *Георгія В'ячеславовича Якутовича* (1930–2000), *Сергія Тадейовича Адамівича* (1922–1998), *Олександра Григоровича Данченка* (1926–1993), *Олександра Івановича Губарева* (н. 1926), *Надії Йосипівни Лопухової* (н. 1928) та ін.

Графіка періоду «відлиги» – галузь мистецтва, у якій яскраво відобразились нове бачення митців і їхні творчі сподівання. Молоді українські митці мали на меті повернути графіці самостійність, зробити її незалежною від живопису. Тому вони звернулися насамперед до найбільш характерних графічних технік – деревориту й лінориту. Дереворит і лінорит – окремі галузі гравєрства, які виробляються з відбитків з дерев'яних кліше (у лінориту іноді – з лінолеуму), на яких вирізьблюються візерунки. Ці дві техніки відомі в Україні, здебільшого на Волині та Галичині, з початку XIV ст. і були майже забуті у XVIII–XIX ст. [1]. Мистецтво деревориту й лінориту відроджується у 20-х роках минулого століття, а особливого розквіту досягає на початку 50-х років. Їхньою характерною ознакою є те, що дерев'яна основа може бути використана лише один раз. Цей факт підкреслює творчу працездатність графіків і стремління до пошуку нових мистецьких форм і технік. Художні особливості лінориту відповідали прагненням молодих графіків.

Аналізуючи творчу працю інтелігенції в нових політичних умовах, слід назвати найяскравіших представників нової

генерації в галузі образотворчого мистецтва з їхнім творчим доробком. За десятиріччя «відлиги» Георгій Якутович підготував ілюстрації до повістей «Fata morgana», «Тіні забутих предків» Михайла Коцюбинського (1864–1913), драматичних поем «Ярослав Мудрий» та «Свіччине весілля» Івана Кочерги (1881–1952), збірки оповідань за мотивами українських дум «Козак Голота» Марії Пригари (1908–1983) та ін. Заслужують уваги й ілюстративні цикли Сергія Адамовича до роману «Злочин і кара» Федора Достоєвського (1821–1881), повісті Ольги Кобилянської (1863–1942) «Земля», «Вечорів на хуторі біля Диканьки» Миколи Гоголя (1809–1852) та збірки оповідань Марка Вовчка (1833–1907) [2]. Характерною з цього ряду постає систематичність як видання книг українських авторів, так і увага художників саме до українських сюжетів.

У той же час процес оновлення, що розпочався зі зміною політичного курсу, торкається і такої графічної техніки, як малюнок. У цій формі образотворчого мистецтва художники також віднайшли натхнення в народному мистецтві, у стародруках, художніх творах 1920-х рр. Виділяє художників зазначеного періоду і дає можливість наголосити на утворенні нової генерації митців стилістична єдність творів.

На тлі аналізу творчої праці художників України слід звернути увагу на митців *Донбасу*. Нова школа графіки, започаткована в Києві, віднайшла наслідувачів у зазначеному регіоні. Розвиток нових художніх форм і сюжетів стався в перевагу тому, що більшість замовлень для митців Сталінської і Ворошиловградської областей, які входили до Спілки художників України, становили не ілюстрації до літературних видань, а агітаційні плакати, дошки, газети. Це перш за все пов'язано з тим, що в регіоні в досліджуваний період не існувало видавництва, які б потребували художніх ілюстрацій, а головне, кількість державних замовлень на агітаційні матеріали перевищувала можливості місцевих художників через концентрацію промислових об'єктів, для яких і виконувались замовлення [3].

Досліджуючи нову генерацію, що виокремилась в образотворчому мистецтві *Донбасу*, натхненна ліберальними реформами, слід висвітлити творчу працю окремих представників

цього виду мистецтва, які перші втілили у свої роботи нові, не дозволені офіційною владою сюжети і застосували творчі заходи і методи, запропоновані київськими майстрами.

Так, національні мотиви чітко простежуються у творчих здобутках графіка з м. Сталіно *Володимира Степановича Шенделя* (н. 1936). Відомими стали історичні серії художника «Донбасс дореволюционный» і «Да, скифы мы», які, за власним висловом автора, підкреслюють особливу історичну долю Донбасу як Дикого поля з його вільнолюбним характером. Цікавими з цієї точки зору виглядають також праці *Миколи Івановича Шуліки* (1931–2005), визнання яких відбулося вже за років незалежної України. Графік і живописець Микола Іванович, народжений у Біловодську, полотнами, створеними в 50–60-х рр. ХХ ст., оспівував історію і самотність Слобожанської землі. Характерною рисою його творчості в зазначений період є відсутність кольору в графічних роботах і використання надзвичайно широкої гами кольорів в акварельних роботах. Але в період контрольованого лібералізму Хрущова художня праця оцінювалась за фактом виконання державного замовлення чи дотримання у творчості тематики, яка схвалювалась партійним керівництвом, – воєнно-героїчна, тема праці тощо. Саме через недотримання ідеологічно вигідної тематики художня цінність картин згаданих художників Донбасу була визнана вже за часів «перебудови». Миколу Шуліку, наприклад, прийняли до Спілки художників України лише у 1989 р., а вже на початку 90-х років йому присуджено ряд державних нагород за творчі здобутки [4]. У такому ракурсі постає закономірне питання: невже талант художника визрів лише після проголошення державної незалежності України?

Серед найбільш творчо плідних художників Ворошиловградської області слід виокремити постать *Віктора Беневича Буркулая* (1927–2000), картини якого визнані не лише в Україні, а й у світі. Творчість і особа В. Буркулая в аналізі проблеми постають швидше як виняток із загального ряду, адже основним методом, яким у своїй творчості керувався художник, був соціалістичний реалізм. Ним створено ескізи панно, мозаїк, пам'ятники, інтер'єри громадських будівель на території всього

Донбасу. Незважаючи на це, В. Буркулай не був прийнятий до Спілки художників України через неодноразове прилюдне засудження бюрократичної системи, яка панувала в усіх сферах життя суспільства. При цьому показовим є факт, що художнику, який не входив до творчого об'єднання, надходили державні замовлення. Серед таких мозаїка-триптих «Первопроходчики» (1959), ілюстрація до видання «Книги о вкусной и здоровой пище» (1955). Характерними для досліджуваного періоду у творчості В. Буркулая стають і роботи, виконані в стилі ню (1959–1960 рр.), що зазнає різкої критики в першу чергу з боку невідповідної публіки і, звісно, партійного апарату республіки [5].

Майстерність і творчі здібності художників Донбасу в період «відлиги» знайшли свою реалізацію завдяки талановитого педагога зі спеціальних дисциплін Ворошиловградського художнього училища *Олександра Олександровича Фільберта* (1911–1996), творчі здобутки якого високо оцінюються в Україні й за кордоном і після завершення радянської епохи з її суворими вимогами щодо витворів мистецтва. Це свідчить про наявність справжнього творчого потенціалу, який знайшов відображення не завдяки, а всупереч зовнішнім обставинам. О. Фільберт, який визнається засновником художньої школи реалізму у Східній Україні, створив перше в Донбасі відділення Спілки художників УРСР, а в 1957 р. виступив делегатом на першому з'їзді художників СРСР. Свідченням непересічного таланту художника є факт експонування його картин більш ніж на 50 міжнародних і вітчизняних виставках [6].

Висвітлюючи творчу працю художників Донбасу, важливо відмітити й вихідців з регіону, які посіли почесне місце в масштабі республіки. Так, живописець *Сергій Олексійович Григор'єв* (1910–1988), який народився і виріс у м. Луганську, навчався в Київському художньому інституті. Ранні твори С. Григор'єва присвячені образам радянської молоді: «Фізкультурники», «Діти на пляжі», «Баяніст», «Свято молоді», у повоєнні роки пише жанрові полотна на теми родини і школи: «На зборах», «У рідній сім'ї», «Воротар», «Батьківські збори». Уже з початку 60-х років провідне місце в його творчості посідають портрети. За картини

«Прийом у комсомол», «Воротар», «Обговорення двійки» С. Григор'єв удостоєний Державних премій у 1950 і 1951 рр. [7].

Отже, відродження українського художнього мистецтва, з оглядом на його національну самобутність, можна зіставити з аналогічними процесами, що мали місце в мистецтві України в цілому за часів правління М. Хрущова. Митці Донбасу в цьому процесі не стали виключенням, їхній творчий внесок у світову й Українську скарбницю духовного розвитку неможливо переоцінити.

Література

1. Мистецтво України: Енциклопедія в 5 т. / Відп. ред. Кудрицький А. – К.: Українська енциклопедія, 1995. – Т. 1. – С. 214.
 2. Ламонова О. В. Київська книжкова графіка кінця 50-х – початку 70-х років ХХ століття. Тенденції розвитку, стилістика, майстри: автореф. дис. ... канд. мистецтвозн.: 17.00.05 / О. В. Ламонова. – К., 2006. – С. 7–12.
 3. Довжук І. В. Творча інтелігенція Донбасу в 50–60-х рр. ХХ ст.: монографія / І. В. Довжук, Г. С. Сергієнко. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2012. – С. 23.
 4. Там само. – С. 24.
 5. Там само. – С. 25.
 6. Художники Луганщини: Фотоальбом / Благотворительный фонд, В. Дзюнь, Луганская инициатива, А. Данилов. – Луганск: Луганская инициатива. – 2001. – 92 с.
 7. История Луганского края / В. С. Курило, И. Ю. Бровченко, А. А. Климов, К. И. Красильников, В. Ф. Семистяга, В. И. Подов. – Луганск: Альма-матер, 2003. – С. 218.
-